

Vratuševe izkušnje

Izhodišče mojega razmišljanja o Vratuši je misel prvega predsednik Slovenije Milana Kučana, da je usoda oz. življenjska izkušnja Antona Vratuše ena najbolj nenavadnih izkušenj, ki jih je imel kdaj kak prekmurski človek – dodajam, da tako nenavadnih, posebnih, zanimivih in vrednih, da je potrebno o njih razmišljati kontinuirano in z različnih vidikov.

Pripadam generaciji, ki Antona Vratušo ni zelo dobro osebno poznala, čeprav smo si v sedemdesetih letih že ustvarili vtis o njegovem delu in morebiti imeli z njim celo že osebni stik. Spominjam se, da sva se v začetku sedemdesetih let srečala na neki proslavi. Vratuša se je pogovarjal z mladimi ljudmi in presenetilo me je, da nekdo, ki ima visoke funkcije v jugoslovanski hierarhiji, želi govoriti z nami o povezanosti jezika in kulture s politiko. Mislim, da je ravno njegovo razumevanje jezika kot jedra identitete naroda in kulture kot najpomembnejšega vidika identitete naroda na eni strani ter politika na drugi strani, bistvo nenavadne izkušnje Antona Vratuše. Povezava med jezikom in državnostjo. Anton Vratuša nam je govoril, kako je pisal doktorat o Franu Levcu in Ljubljanskem zvonu. Upoštevajte, to je bilo v času, ko je bil samoupravni socializem prevladujoča ideologija in je bila politika praktični izraz ideologije. Anton Vratuša, jugoslovanski zvezni funkcionar, je seveda predstavljal ideološko državo in politiko, vendar je mladim ljudem razložil, da je pravzaprav treba gledati širše in da je treba politiko razumeti globlje.

Vratuša je podpiral tudi naše želje po spoznavanju sveta s pomočjo komunikacije o mednarodnih političnih vprašanjih. Mlade ljudi je spodbujal, da smo šli na zanimive mednarodne konference in spoznavali naravo mednarodnega političnega diskurza. Pomembno je, da nam je pomagal pridobiti sredstva za pot, ker je bil prepričan, da je to koristno za razvoj naših pogledov na mednarodne odnose, ki morajo postajati med mladimi ljudmi v Sloveniji širši in vedno bolj poglobljeni.

Iz tega temeljnega spoznanja, izraženega v začetku 70. let prejšnjega stoletja, je izšlo več praktičnih posledic. Posebej želim poudariti tri vidike, ki se mi zdijo zanimivi zaradi nenavadnih izkušenj.

Najprej, Anton Vratuša je bil nekaj let veleposlanik, stalni predstavnik Socialistične Zvezne Republike Jugoslavije pri OZN v New Yorku. Zanimivo je, kako je njegov prispevek ostal živ. Dvajset let kasneje sem kot veleposlanik Republike Slovenije pri Združenih narodih večkrat naletel na diplomate, ki so se spominjali njegovega dela in njegovega sklicevanja veleposlanikov Skupine 77 v sedemdesetih letih. Moja komunikacija z diplomati v OZN je bila veliko kasnejša, dvajset let kasneje, pa vendar je spomin na nekatere

njegove diplomatske tehnike ostal, vključno s tem, da je od časa do časa sklical kakšen sestanek ob nedeljah, kar je seveda odmik od diplomatske prakse. Ampak to se je spoštovalo in o tem se je govorilo tudi 20 let kasneje. Anton Vratuša je bil eden izmed aktivnih pobudnikov Skupine 77, ki živi še danes; seveda je to spomin v popolnoma drugačnih okoliščinah, z bistveno bolj omejenim obsegom delovanja Skupine 77. Zelo lepo je bilo slišati, da je generacija ljudi, ki je takrat vodila gibanje neuvrščenih, uspela ustvariti Skupino 77, pogajalski mehanizem, ki je začel z ambicioznimi projekti, kot je bil predlog za *novi mednarodni ekonomski red*.

Druga posebna okoliščina je dejstvo, da je vodil delegacijo Socialistične Zvezne Republike Jugoslavije na pogajanjih o Konvenciji o pomorskem mednarodnem pravu. Verjetno bo o tem še kaj več povedanega kasneje v teku današnjega simpozija. Pomembno je, da v tistih časih, tj. v sedemdesetih letih, šef jugoslovanske delegacije za pomorsko mednarodno pravo ni bil kdo od klasičnih pomorskih strokovnjakov, ampak nekdo, ki je užival posebno velik ugled na terenu multilateralne diplomacije in je lahko avtoritativno vodil ambiciozno jugoslovansko delegacijo, ki je takrat dala tudi svoj pečat celotnemu procesu pogajanj.

In končno, ko se je nekaj let kasneje vrnil v Slovenijo, je ustanovil Center za javna podjetja v deželah v razvoju, ki je bil prva takšna mednarodna institucija v Ljubljani. Jaz sem bil takrat kot mlad jurist povabljen, da napišem sporazum o privilegijih in imunitetah tega centra. Pri tem sem se na veliko vživel v Antona Vratušo in sem napisal ambiciozen osnutek. Vratuša je vzel ta osnutek v roke, sedli smo za mizo in Vratuša je skrajšal besedilo za približno polovico. Ohranil je tisto, kar je bilo res bistveno za funkcioniranje mednarodne institucije v Sloveniji, medtem ko je vse ostalo okrasje in imenitne pravniške koncepte, ki se mi jih je zdelo potrebno vključiti v osnutek, lepo elegantno izpustil. Tako je Center dobil svojo pravno podobo in svoj pravni status v Republiki Sloveniji.

No, vidite, v teh izkušnjah, ki seveda niso posebej številne, to moram poudariti, se je izkazovala odprtost Antona Vratuše v svet, vendar hkrati z zavedanjem o identiteti, o stanju slovenskega naroda. Mislim, da je Vratuša dobro razumel, da slovenski narod postaja iz kulturnega tudi politični narod in temu je bilo posvečeno njegovo diplomatsko delo. Sledilo je nekaj, kar so kasneje uresničili drugi. Tisto, kar nas zaznamuje, je osamosvojitve Republike Slovenije in ustvarjanje suverene države v polnem, mednarodnopravnem pomenu te besede. Prehod iz enega statusa v drugega se je, na poseben način dogajal že v času aktivnega dela Antona Vratuše.

Prav je, da je to tudi danes v naših mislih. Vredno se je vprašati, kakšno je sporočilo dela in misli Antona Vratuše v današnjih, novih razmerah. Pri nas, razumljivo, obstaja več razlag, kako je Slovenija postala neodvisna država

s polno priznano suverenostjo na mednarodni ravni. Sam imam s tem določeno izkušnjo, tudi zato, ker sem zastopal novo, osamosvojeno Republiko Slovenijo v svetovni »katedrali suverenosti«, v Združenih narodih. Pri razlagah prehoda Slovenije v status polne suverenosti sta razvidna dva temeljna pogleda. Prvi, ki vidi v tem dejanju prekinitev z dotedanjo zgodovino in idejo diskontinuitete. Slovenija radikalno preide iz nekega prej podrejenega položaja v položaj suverenosti. Drugi pogled je veliko bolj niansiran in razume procese nadaljevanja zgodovine. Pojavlja se vprašanje, ali zgodovino našega prehoda res dobro razumemo, ali jo razumemo v vseh njenih niansah, tudi tega namreč, kaj smo iz našega prejšnjega statusa prenesli v status nove suverene države in kaj ta dediščina pomeni za naše današnje nastopanje. Pri tem se mi zdi pomembno ponovno razmišljati o prispevku Antona Vratuše v prejšnjih obdobjih. Že v obdobju Antona Vratuše so potekali procesi, v katerih se je slovenska narodna identiteta, ki je bila že popolnoma zgrajena v kulturnem smislu, dokončno oblikovala tudi v političnem smislu. Osamosvojitve Slovenije leta 1991 je bila seveda odločilen korak, vendar se je prehod iz kulturnega naroda v popolnoma izoblikovan politični narod začel že prej. Oblikovanje traja še danes, saj gre za proces, ki še ni zaključen in tudi ne more biti zaključen v tako kratkem obdobju.

Danes se v Sloveniji sprašujemo o mnogih rečeh, ki niso tako zelo različne od tistih, s katerimi se je soočal Anton Vratuša. Jože Pirjevec je svoj referat zaključil z mislijo, ki je bila značilna za Vratušo, da je treba biti glasen, če imaš kaj pametnega povedati. Strinjam se, da je treba biti glasen, zato bi tukaj priporočal nekaj hrabrosti. Ali imaš kaj pametnega povedati, je seveda odvisno od poznavanja in kritičnega razmisleka o problemu, ki ga naslavljaš, in od samokritičnega pogleda na lastno sposobnost razpravljanja in pripravljenosti boriti se za svoja stališča. Formalna suverenost države ni zadnja postaja oblikovanja naroda. Slovenija je danes že popolnoma vzpostavljena in zrela politična nacija, zato bi bilo prav, da ta status potrjuje s potrebno iniciativnostjo in z več hrabrosti.

Danes je prav v tem preizkus kvalitete naše suverenosti. Naivno je bilo pričakovanje, ki so ga izražali mnogi ob naši osamosvojitvi, da bo samostojnost v smislu suverenosti države in njena polna vključitev v evropske integracijske procese kar avtomatično zagotovila našo prihodnost. Danes vidimo, da to ni čisto tako. Vpeti smo v Evropsko unijo in NATO, tudi ponosni smo, da je tako, vendar nam to še ne zagotavlja take prihodnosti, kot bi jo radi in kakršno si tudi zaslužimo. Biti moramo kritični in glasni ter ne smemo pretiravati s skromnostjo pri vprašanju, ali imamo kaj pametnega povedati. Vedeti moramo, da imamo – z nekaj napora – kaj pametnega povedati in to velja tudi ob številnih vprašanjih našega časa, ki je tako močno obremenjen s prerazporejanjem velikih sil, v katerem nastaja nova definicija ključnega

triangularnega odnosa svetovne politike, torej odnosov med ZDA, Kitajsko in Rusijo ob marginalizaciji Evropske unije. To so razmere, o katerih bi lahko bolj poglobljeno in bolj jasno razvili svoje lastno gledanje na stanje in prihodnost sveta. Pripadniki majhnega naroda, kot je slovenski, imamo priložnost razvijati svojo samozavest in svoje razumevanje sveta, upošteva naše lastne zgodovinske izkušnje. Za subtilno razumevanje te priložnosti, tega imperativa našega časa je koristno razumeti tudi izkušnje tako zanimivih osebnosti, kot je bil Anton Vratuša – v svojem času, drugačnem od našega, je dal zelo zanimiv prispevek k pobudam, ki so bile takrat med najbolj ustvarjalnimi pobudami na mednarodni sceni. Danes je mednarodni položaj drugačen od tistega pred pol stoletja, v katerem je deloval Anton Vratuša, vendar priložnosti za ustvarjalno vlogo obstajajo tudi danes. Izkušnje iz preteklosti so lahko navdih za iskanje takšne vloge v prihodnosti.

Te ideje danes ne želim razvijati, ker verjamem, da bo o tem še veliko razmišljanja, ki bo zahtevalo svoj čas. Poudarjam pa misel, ki se mi zdi ključna za trenutek, kakršen je ta simpozij – za res dobro razumevanje problemov sveta se je treba potruditi in ko prideš do spoznanja, da imaš kaj pametnega povedati, je to potrebno storiti; to velja za vsakega posameznika in tudi za vsako suvereno državo.

Danilo Türk,
nekdanji predsednik Republike Slovenije